

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 355.45:351.862:342.5(477)(100–622НАТО)

Кривенко Олександр Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Національний університет оборони України*

Kryvenko Oleksandr

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Military Law and Law Enforcement
National Defense University of Ukraine
ORCID: 0000-0002-4776-3465*

Матвійчук Андрій Борисович

*ад'юнкт кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Національного університету оборони України*

Matviychuk Andriy

*Associate Professor, Department of Military Law and Law Enforcement
National Defense University of Ukraine
ORCID: 0009-0001-5658-0759*

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН
НАТО У ВДОСКОНАЛЕННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
PROMISING DIRECTIONS FOR APPLYING THE EXPERIENCE OF
NATO COUNTRIES IN IMPROVING THE ADMINISTRATIVE AND
LEGAL REGULATION OF THE TERRITORIAL DEFENSE FORCES
OF UKRAINE**

Анотація. *Вступ. У статті досліджено перспективні напрями застосування досвіду обраних за своєю специфікою країн Організації*

Північноатлантичного договору (далі – НАТО) у вдосконаленні адміністративно-правового регулювання Сил територіальної оборони ЗС України (далі – СТрО ЗСУ). Обґрунтовано, що реформування СТрО ЗСУ є не ситуативною реакцією на зовнішні виклики, а закономірним наслідком конституційного закріплення стратегічного курсу держави на євроатлантичну інтеграцію. Доведено, що успішне функціонування територіальної оборони (далі – ТрО) держав — членів Північноатлантичного Альянсу базується на взаємодії складових: державних органів влади та місцевої (регіональної) влади, силах оборони, цивільній обороні і силах безпеки (правоохоронних органах), широкого залучення громадянського суспільства до забезпечення національної безпеки та на чіткому нормативному розмежуванні завдань і повноважень між всіма структурами.

Мета. Метою дослідження є визначення перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання СТрО ЗСУ шляхом аналізу національного та міжнародного досвіду, зокрема країн НАТО, які мають розвинену систему ТрО.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) законодавство та нормативно-правові акти України щодо ТрО; 2) документи НАТО, досвід окремих країн-членів з розвиненою системою ТрО; 3) наукові праці українських дослідників у сфері адміністративно-правового забезпечення оборони.

У процесі дослідження застосовувались такі наукові методи: аналіз та синтез (для визначення напрямів реформування адміністративно-правового регулювання СТрО); порівняльний метод (для зіставлення національної моделі ТрО з досвідом держав НАТО); логічне узагальнення (для формулювання практичних рекомендацій щодо напрямів реформування СТрО України, удосконалення законодавства).

У ході дослідження проаналізовано моделі ТрО Сполучених Штатів Америки, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Республіки Польщі та країн Балтії, що охоплюють мобілізаційні механізми, системи резерву, спеціалізовані підрозділи, інструменти підготовки громадян та суспільної стійкості. Підкреслено, що НАТО не формує уніфікованої моделі ТрО, однак забезпечує стандартизаційні рамки (STANAG), механізми навчання і планування, а також партнерську підтримку держав у розбудові власних оборонних систем. В результаті проведеного аналізу визначено ключові напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання СТрО ЗСУ.

Результати. На підставі аналізу національного досвіду та досвіду окремих країн НАТО сформульовано перспективні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання, зокрема: створення органу планування та координації ТрО, розробка нормативно-правових актів для регламентації діяльності ТрО, запровадження подвійного підпорядкування СТрО, розвиток системи резерву та механізмів заохочення резервістів і добровольців, закріплення ролі СТрО у протидії загрозам, кібератакам та надзвичайним ситуаціям, визначення правового статусу громадських оборонних формувань.

Перспективи. Враховуючи стандарти НАТО та власні національні особливості, подальші дослідження слід зосередити на деталізації адміністративно-правового регулювання та розробці конкретних механізмів взаємодії всіх складових ТрО України, особливо з військовою складовою – СтрО ЗСУ. Вивчення оборонних практик країн, що становлять воєнну загрозу Україні.

Ключові слова: *Сили територіальної оборони Збройних Сил України, територіальна оборона, адміністративно-правове регулювання, національна безпека, євроатлантична інтеграція, Організація*

Північноатлантичного договору, стандарти НАТО, Європейський Союз, оборона, Сили безпеки і оборони, резерв та мобілізація, загрози, оборонне планування, громадські оборонні організації.

Summary. *Introduction. The article explores promising areas for applying the experience of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) countries selected for their specific characteristics in improving the administrative and legal regulation of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine (hereinafter referred to as the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine). It is substantiated that the reform of the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine is not a situational response to external challenges, but a natural consequence of the constitutional consolidation of the state's strategic course towards Euro-Atlantic integration. It is proven that the successful functioning of territorial defense (hereinafter referred to as the Territorial Defense Forces) of the member states of the North Atlantic Alliance is based on the interaction of the following components: state authorities and local (regional) authorities, defense forces, civil defense and security forces (law enforcement agencies), broad involvement of civil society in ensuring national security, and on a clear regulatory demarcation of tasks and powers between all structures.*

Purpose. The purpose of the study is to identify promising areas for improving the administrative and legal regulation of the Armed Forces of Ukraine's military and civilian security by analyzing national and international experience, in particular NATO countries that have a developed military and civilian security system.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) legislation and regulatory legal acts of Ukraine on military and civilian security; 2) NATO documents, the experience of individual member states with a developed military

and civilian security system; 3) scientific works of Ukrainian researchers in the field of administrative and legal support of defense.

The following scientific methods were used in the study: analysis and synthesis (to identify areas for reforming the administrative and legal regulation of military and civilian security); comparative method (to compare the national military and civilian security model with the experience of NATO countries); logical generalization (to formulate practical recommendations for reforming the military and civilian security of Ukraine, improving legislation).

The study analyzed the models of the Military-Technical Cooperation of the United States of America, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Federal Republic of Germany, the French Republic, the Republic of Poland and the Baltic States, covering mobilization mechanisms, reserve systems, specialized units, tools for training citizens and social resilience. It was emphasized that NATO does not form a unified model of Military-Technical Cooperation, but provides a standardization framework (STANAG), training and planning mechanisms, as well as partner support for states in developing their own defense systems. As a result of the analysis, key areas for improving the administrative and legal regulation of the Military-Technical Cooperation of the Armed Forces of Ukraine were identified.

Results. Based on the analysis of national experience and the experience of individual NATO countries, promising areas for improving administrative and legal regulation have been formulated, in particular: the creation of a planning and coordination body for the Territorial Defense Forces, the development of regulatory acts to regulate the activities of the Territorial Defense Forces, the introduction of dual subordination of the Territorial Defense Forces, the development of a reserve system and mechanisms for encouraging reservists and volunteers, the consolidation of the role of the Territorial Defense Forces in countering threats, cyberattacks and emergencies, and the definition of the legal status of public defense formations.

Prospects. Taking into account NATO standards and our own national characteristics, further research should focus on the detailing of administrative and legal regulation and the development of specific mechanisms for interaction between all components of the Territorial Defense Forces of Ukraine, especially with the military component - the Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine. Study of the defense practices of countries that pose a military threat to Ukraine.

Key words: *Territorial Defense Forces of the Armed Forces of Ukraine, territorial defense, administrative and legal regulation, national security, Euro-Atlantic integration, North Atlantic Treaty Organization, NATO standards, European Union, defense, Security and Defense Forces, reserve and mobilization, threats, defense planning, public defense organizations.*

Постановка проблеми. Сучасні виклики національній безпеці України обумовлені як збройною агресією РФ, так і комплексними гібридними загрозами, що включають кібератаки, дезінформаційні кампанії та диверсії. Конституційне закріплення стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію [3] зобов'язує державу адаптувати законодавство та оборонні практики до стандартів НАТО, зокрема у сфері ТрО. Досвід повномасштабної війни з РФ показав життєву необхідність наявності потужної, мобільної та інтегрованої в загальну систему національної безпеки, з потужними, підготовленими, оснащеними, мобільними СТрО. Що забезпечують всенародний характер оборони, стійкість держави та здатність протидіяти як прямій, так і гібридній агресіям.

Сучасна система територіальної оборони в Україні потребує вдосконалення адміністративно-правового регулювання для забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади, сил і засобів які залучені до виконання завдань ТрО, Збройних Сил України, місцевої влади,

добровольчих формувань територіальних громад (далі – ДФТГ) та громадських організацій. Наявні законодавчі акти не в повній мірі регламентують питання підпорядкування, взаємодії, забезпечення, фінансування, підготовки та координації діяльності СТрО ЗСУ, що ускладнює інтеграцію української системи з міжнародними стандартами оборони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у дослідження адміністративно-правового забезпечення територіальної оборони зробили як українські, так і зарубіжні науковці. Вітчизняні дослідники, зокрема Щипанський П. В., Затинайко О. І., Павленко В. І. [9], у своїх дисертаціях Калгушкіна Ю. Л. [10], Мартинюк А.В. [11], Романський І.В. [12], Янюк С.В. [13], Олексюк Т.І. [14], Ярмола С.О. [15], досліджують правові, адміністративні та організаційні аспекти функціонування СТрО України, підкреслюючи необхідність комплексного підходу та врахування міжнародного досвіду у реформуванні системи ТрО.

Слід зазначити, що доктринальні документи НАТО, включно з Концепцією НАТО з гібридної війни [6] та STANAG, визначають рамки співпраці та стандартизації, не обмежуючи національні моделі ТрО.

Разом з тим, на наш погляд залишаються невирішеними проблемні питання щодо: створення нормативно-правової бази для планування, підготовки та взаємодії усіх складових територіальної оборони, розмежування та координації дій військових, цивільних структур, закріплення у законодавстві уточнених завдань СТрО у протидії загрозам, кібератакам та надзвичайним ситуаціям, впровадження ефективних систем заохочення та мотивації резервістів та добровольців, чіткого визначення ролі та місця громадських формувань у системі територіальної оборони.

Мета статті. Метою статті є визначення перспективних напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання СТрО України шляхом аналізу національного та міжнародного досвіду країн НАТО, а також формулювання рекомендацій щодо створення універсальної, інтегрованої та гнучкої системи територіальної оборони.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: нормативно-правові акти України щодо територіальної оборони та національної безпеки; документи НАТО (STANAG, концепції та стандарти), досвід країн-членів Альянсу; наукові праці українських щодо адміністративно-правового забезпечення територіальної оборони.

У процесі дослідження застосовано методи: теоретичного узагальнення та систематизації (для визначення ключових принципів функціонування СТрО та її складових); порівняльного аналізу (для зіставлення національної системи з досвідом держав НАТО); логічного узагальнення та синтезу (для формулювання практичних рекомендацій та визначення перспектив реформування СТрО).

Виклад основного матеріалу. Історичне значення має Закон України № 2680-VIII від 07.02.2019 «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [1]. Закріплюється незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Україна офіційно взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до правових норм і стандартів, прийнятих у цих міжнародних організаціях. У межах цього стратегічного курсу у сфері оборони, йдеться про реформування сектору безпеки та оборони відповідно до стандартів НАТО, забезпечення цивільного демократичного контролю над Збройними Силами України, удосконалення системи

оборонного планування на основі спроможностей, а також підвищення сумісності Збройних Сил України з арміями держав — членів Альянсу. Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення низки стратегічних документів, що конкретизують шляхи досягнення зазначених цілей. Одним із основних таких документів є Стратегія воєнної безпеки України [2].

Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України. А одна з основних цілей, потужна територіальна оборона, яка у взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави. Реалізація цих положень безпосередньо пов'язана з інтеграцією України в євроатлантичний безпековий простір та перспективою набуття членства в НАТО.

Взаємодія у процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації дій державних і військових інституцій під час підготовки до збройного захисту, ведення бойових дій у разі агресії та у відбудовний період. Одним із ключових механізмів реалізації цих завдань є ТрО, яка забезпечує превентивний захист від воєнних загроз і відсіч збройного нападу, сприяє підвищенню обороноздатності держави та готовності населення до захисту країни.

З метою досягнення зазначених цілей, в сучасних умовах війни з рф, організована ТрО України та застосовуються СТрО ЗСУ бойових, спеціальних та стабілізаційних операціях, а також триває розвиток їх управлінських і оперативних структур.

Потужна ТрО, сприятиме відсічі повномасштабного вторгнення рф, підвищенню обороноздатності держави на майбутнє, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні

України всенародного характеру та підвищенню готовності населення до захисту держави.

Реалізація положень Стратегії [2] передбачає вивчення, впровадження та застосування стандартів, принципів і правових норм щодо територіальної оборони та інших сил і засобів, які залучаються в інтересах виконання завдань ТрО, прийнятих у країнах НАТО і ЄС.

Прискорене реформування СТрО ЗСУ на основі євроатлантичних принципів і правових норм та суспільна підтримка таких реформ, розглядається як одна зі складових інтеграції України в європейські структури безпеки та подальшого набуття членства в ЄС і НАТО.

Впровадження досвіду провідних країн світу у адміністративно-правовому регулюванні ТрО дозволить підвищити якість функціонування СТрО ЗСУ та забезпечити єдність підходів до організації оборонних процесів, в яких вони приймають участь. Це сприятиме створенню сучасної, сумісної та ефективної системи територіальної оборони, здатної адекватно реагувати на загрози та забезпечити захист держави відповідно до стандартів євроатлантичного безпекового простору.

Розвиток цих підходів, їх конкретизація та напрями практичного втілення знайшли відображення у Доктрині територіальної оборони України [4], яка деталізує принципи побудови, організації та функціонування системи територіальної оборони. У Доктрині підкреслюється, що її організація спирається на світовий досвід ведення воєнних дій у сучасних збройних конфліктах. Крім того, враховує практики територіальної оборони провідних країн світу, що забезпечує ефективну реалізацію положень Стратегії [2] в умовах сучасних безпекових викликів.

Вивчаючи зарубіжний досвід організації територіальної оборони, передусім варто звернути увагу на країни НАТО, оскільки до альянсу входять більшість передових і розвинутих країн світу. Зважаючи на

євроатлантичний вектор руху, запроваджений в нашої державі, доцільно розпочати з самої міжнародної організації - НАТО.

Аналіз Північноатлантичного договору [5] свідчить, що територіальна оборона лишається компетенцією національних органів країн членів. Альянс не висуває практичних вимог до механізмів організації внутрішньої оборони, не конкретизує форми, не пропонує підготовчі заходи ТрО. Вбачається що НАТО взагалі не визначає вимог до внутрішньої оборони, підготовки резервів чи добровольчих формування, це все повинно здійснюватись державами – учасниками на підставі власного історичного досвіду, військових традицій та стану суспільства, економічних можливостей.

Сама територіальна оборона носить превентивний і захисний характер, не призначена для нападу і відповідає цілям миру, тобто прагненню врегульовувати міжнародні спори мирними засобами, утримуючись від сили [5, ст.1]; заохочується створення національної системи територіальної оборони, як частини національної безпеки, через зобов'язання підтримувати та розвивати індивідуальні й колективні спроможності протидії збройному нападу [5, ст.3]; визначаються території, на які поширюється дія Статті 5, підкреслюючи значення територіального аспекту оборони [5, ст.6]; організованою роботою Ради НАТО для спільного планування оборони, у тому числі територіальної [5, ст. 9].

Один з останніх важливих документів, це ухвалена главами держав та урядів на Мадридському саміті 29.06.2022 року «Стратегічна концепція НАТО - 2022», яка «покликана забезпечити такий Альянс, який був би готовий і оснащений для майбутнього». В документі визначені довгострокові цілі, принципи, стратегічна обстановка навколо країн учасниць, визначено напрямки подальшого реформування збройних сил країн-членів НАТО. Характер та основоположні завдання НАТО у галузі безпеки: стримування і оборона, запобігання і врегулювання криз, безпека

шляхом співпраці, забезпечення успіху в майбутньому [6]. Це повністю відповідає стратегічним інтересам України.

І хоча ми з'ясували, що НАТО не регулює питання територіальної оборони країн, все ж нормативно запроваджені і працюють міждержавні механізми спрямовані на розвиток ТрО через підвищення ефективності систем національної безпеки і оборони держав Альянсу. Розглянемо їх.

Система НАТО з військових резервів (NATO Military Reserves System) – це сукупність структурованих національних систем резервів усіх країн-членів Альянсу, що проходять регулярні тренування підрозділів резервістів і можуть бути мобілізовані і задіяні в операціях у разі необхідності. Ця система сприяє інтеграції національних резервних сил у загальну оборонну стратегію альянсу. Основна мета полягає у забезпеченні взаємодії між резервними силами країн, через спільні стандарти НАТО (STANAG), які охоплюють техніку, озброєння, зв'язок та процеси. Резервісти вважаються важливим ресурсом для колективної оборони та забезпечення безпеки Альянсом [7]. Напрямок застосування для України: розвивати і вдосконалювати власну систему резервів, що забезпечує регулярне навчання, підготовку та інтеграцію резервістів в загальну систему оборони.

Планування та тренування з територіальної оборони в рамках НАТО (NATO Territorial Defence Planning and Training). НАТО організовує регулярні тренування з територіальної оборони, щоб підвищити готовність країн-членів до можливих загроз. Це включає навчання з тактики та стратегій розгортання територіальної оборони [7]. Напрямок застосування для України: впровадити регулярні тренування та проведення навчань для підвищення готовності до можливих загроз у сфері територіальної оборони.

Програма НАТО з підтримки цивільної оборони (NATO Civil Defence Support Program). Програма НАТО з цивільної оборони

спрямована на підтримку країн-членів у розробці та вдосконаленні систем цивільної оборони, включаючи участь цивільного населення в оборонних заходах. Цілі реалізуються також в рамках інших ініціатив, таких як співпраця в галузі кризового регулювання та багатонаціональні операції [7]. Напрямок застосування для України: розвивати програми для залучення цивільного населення до системи оборони та національного спротиву.

Ініціатива НАТО з посилення східного флангу (NATO Enhanced Forward Presence). Ініціатива включає розгортання багатонаціональних батальйонних груп на сході Європи для посилення територіальної оборони та демонстрації альянсу зобов'язань щодо колективної оборони [7]. Офіційна сторінка НАТО уточнює кроки, ініціативи та їх воєнно-політичне підґрунтя:

- Збільшення військової присутності НАТО у східній частині Альянсу стало відповіддю на поведження Росії, що віддзеркалює схему її агресивних дій стосовно сусідів і ширшої трансатлантичної спільноти.
- Передові сухопутні сили НАТО складаються з восьми багатонаціональних груп, розміщених у державах-членах на східному фланзі Альянсу. Вони розміщуються у Болгарії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Словаччині та Угорщині.
- Об'єднана система ППО і ПРО НАТО забезпечує захист держав-членів Альянсу від повітряних загроз, включаючи винищувачі і безпілотники. Це також включає місію НАТО із патрулювання повітряного простору.
- Альянс також проводить військово-морські заходи на східному фланзі, включаючи операцію «Балтійський вартовий», у рамках якої вдосконалено захист критичної підводної інфраструктури.

- До того ж НАТО підвищує захист держав–членів на східному фланзі Альянсу у таких галузях, як кіберпростір і космос, і допомагає розбудувати стійкість перед обличчям ворожих дій Росії.

- У вересні 2025 року НАТО запровадила операцію «Східний вартовий» – гнучку, багатопрофільну місію, яка сприяє підвищенню пильності НАТО уздовж усього східного флангу. У рамках операції надають додаткові спроможності і ресурси з метою зміцнення позиції НАТО у сфері стримування і оборони.

- Окрім зміцнення стримування і оборони своїх членів, НАТО підтримує Україну тоді, як вона захищається від загарбницької війни Росії. Безпека України сприяє безпеці НАТО.

- Військові заходи НАТО на східному фланзі мають виключно оборонний характер. Альянс готовий, прагне і в змозі захищати усіх своїх членів, і у разі нападу на будь-кого з членів Альянсу відповідь з боку НАТО буде нищівною [8].

Напрямок застосування для України: запровадити подібні ініціативи для забезпечення посиленої оборони на території України і підвищення готовності до можливих загроз.

Концепція НАТО з гібридної війни (NATO Hybrid Warfare Concept). НАТО розробляє концепцію гібридної війни, яка включає в себе різноманітні форми загроз і підходи до територіальної оборони, включаючи асиметричні та невоєнні загрози. У 2015 р. Альянс ухвалив стратегію щодо протидії гібридним загрозам, а на саміті у Варшаві (2016) посилено механізми і впроваджено реалізаційні плани [6]. НАТО постійно оновлює керівні матеріали та навчальні курси з теми; у 2024–2025 рр. опубліковано огляд/довідник з гібридних загроз і навчальні програми. Постійно розширюються інструменти і підходи по застосуванню. Це міжвідомчий, комплексний підхід, що поєднує раннє попередження, підвищення суспільної стійкості, кібер- та інформаційну оборону і

політико-правові інструменти, при цьому виконання практичних заходів залишається, перш за все, на національних урядах, а Альянс координує, стандартизує й надає підтримку [7]. Напрямок застосування для України: розробити власну концепцію гібридної війни, що враховує різноманітні загрози, в першу чергу з боку рф та інтегрує елементи територіальної оборони в стратегії національного спротиву.

Більшість держав-членів НАТО і ЄС, крім підготовки країни і населення, попереджувальних дій, та, безпосередньо, відсічі агресії, покладають на територіальну оборону додаткові завдання, зокрема: забезпечення громадської безпеки та охорону громадського порядку; протидію злочинності; боротьбу з тероризмом; участь у діяльності із забезпечення інформаційної безпеки; забезпечення безпеки населення і територій, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

Крім того значна частка держав-членів НАТО і ЄС для успішної боротьби з можливим агресором в рамках територіальної оборони не виключають завдання, виконання яких покладаються на патріотичні сили руху опору [9, с. 125].

Виходячи з зазначеного, НАТО, як військово-політичний союз, бачить подальший розвиток міжнародної безпеки шляхом посилення взаємодії і співробітництва, в організації спільних заходів та заохочення розвитку державних оборонних систем. Наприклад таких, як система територіальної оборони. З огляду на агресію рф, Україна повинна слідувати курсом країн членів НАТО.

Зосередимо нашу увагу на декількох країнах Альянсу, досвід яких у сфері адміністративно – правового регулювання, на наш погляд, найбільш цікавий для України.

Безперечний авторитет і лідерські позиції в забезпеченні власної національної безпеки в світі мають **Сполучені Штати Америки**. Крім того, це провідна країна НАТО, яка формує політику Альянсу і найбільше

впливає на світову геополітику. Зважаючи на це, її досвід у побудові територіальної оборони вагомий.

Ми вважаємо, що досвід **Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії** може бути цінним так само, з огляду на багато вікову традицію існування територіальної оборони. Крім того, це військово і економічно могутня країна з ядерною зброєю, яка має тісні історичні, військові і економічні зв'язки з США, а отже, доступ до сучасних розробок і технологій. Хоча територіальна оборона Сполученого Королівства орієнтована на заморські території, загальні принципи побудови і механізми функціонування важливі.

Не зайвим буде розглянути територіальну оборону **Федеративної Республіки Німеччини**, як самої економічно потужної країни ЄС, лідера у політико-правовому сенсі, яка так само тісно співпрацює з США в сфері оборони. Але в той же час має специфіку завдяки своєму адміністративно - територіальному устрою і історичним особливостям.

Наступна країна-член Альянсу, яку би ми хотіли розглянути з приводу досвіду регулювання територіальної оборони – **Французька Республіка**. За площею територія Франція найбільша країна Європи, лише трохи поступаючись Україні, але має у своєму складі 12 заморських департаменти. Друга економіка ЄС і найбільші ЗС Європи. Визнано, що країна має одну з найкращих і найбільш якісних систем забезпечення національної безпеки, в тому числі і територіальну оборону. Основою для якої виступають державна юрисдикція, володіння високими технологіями та унікальним виробництвом у військово-промисловому комплексі, а також національна ідея «духу захисту». Має ряд специфічних особливостей, багату історичну традицію розвитку системи національної безпеки, є єдиною державою ЄС, яка має ядерну зброю і право постійного членства в Раді Безпеки ООН, що накладає підвищену

відповідальність за забезпечення не тільки європейської, але і глобальної безпеки, веде активну зовнішню політику по всьому світу.

На теперішній час одним з лідерів Європи у створенні системи ТрО признана **Республіка Польща**. Ця країна ретельно вивчає досвід України, але вибудовує свою систему територіальної оборони. Важливою особливістю для нас є те, що це країна колишнього «Варшавського договору», історично і ментально близька до нас. Однак, Польща, завдяки реформам та інтеграції в Європейський Союз та НАТО, збудувала власну систему національної безпеки. Так, вона однією з перших серед країн «соціалістичного табору» (1999 рік), вступила в НАТО. Зараз Польща стикається загрозою власній безпеці з боку РФ та Білорусії.

Модель територіальної оборони, яка є близькою до України, буде **Фінляндська Республіка**. Тривалий час у своїй історії знаходилась під впливом Росії, має протяжний кордон з цією державою. Досить довго дотримувалась політики нейтралітету, але на зараз активно змінює законодавство, для посилення національної безпеки і зміцнення обороноздатності. Наразі запроваджено систему швидкого й ефективного прийняття кризових рішень, що є ключовими вимогами для сучасної військово-політичної ситуації. З 1995 року знаходиться в ЄС, 2023 набула членство в НАТО.

Країни **Балтії** відіграють важливу роль у збройному протистоянні України з агресором — РФ. Дослідження їхнього шляху від колишніх радянських республік до повноправних членів НАТО та ЄС є необхідним для розуміння ефективних механізмів побудови національної безпеки. Досвід правового регулювання системи територіальної оборони цих держав має значну цінність для України, адже нас об'єднує спільне історичне минуле, спільна загроза з боку РФ, подібні безпекові виклики, а також прагнення України до поглиблення співпраці з НАТО та ЄС з метою

зміцнення обороноздатності й стійкості держави. **Естонія, Латвія, Литва** будують своє оборонну систему включно з територіальною обороною кожна окремо, йдучи своїм шляхом. Естонія – орієнтується на фінську модель територіальної оборони. Литва – в розвитку власної територіальної оборони йде шляхом більшості невеликих європейських країн. Латвія будує свою систему з врахуванням досвіду США та Великобританії.

Вході опрацювання досвіду вище зазначених країн НАТО за дисертаціями: Калгушкіна Ю.Л. [10], Мартинюка А.В. [11], Романського І.В. [12], Янюка С.В. [13], Олексюка Т.І. [14], Ярмоли С.О. [15], нами проведено стислий аналіз адміністративно-правового регулювання сил (військ) ТрО, який представлений у наступній таблиці.

Таблиця 1

Аналіз адміністративно-правового регулювання сил територіальної оборони країн НАТО

Країна, назва, структура, чисельність.	Функції, статус, керівництво.	Основні завдання та взаємодія	Правове регулювання функціонування	Адаптація в Україні
Сполучені Штати Америки , Національна гвардія, діє у всіх штатах і 4-х окремих територіях, Армійська складова (<i>Army National Guard</i>) і авіаційна (<i>Air National Guard</i>), близько 430 000 осіб.	Частина нац. безпеки та резерв ЗС, Подвійне підпорядкування, федеральне через Національне управління гвардії та МО і Президент. Територіальне – губернатор штату. Функції військові та цивільні.	Мирний час – підготовка резерву для армії, підтримка федеральних і місцевих служб, виконання завдань цивільного захисту, реагування на надзвичайні ситуації, у воєнний — мобілізація до складу ЗС, формування бойових частин для СВ, оборона території. Взаємодія з ЗС, Радою національної безпеки, Агентством з управління в надзвичайних ситуаціях, поліцією, місцевою владою.	Конституція – повноваження Конгресу. Кодекси: «Title 32 U.S. Code» – діяльність у межах штатів, «Title 10 U.S. Code» – порядок переведення до федерального підпорядкування. «Закон про ополчення» створив фундамент. «Закон про мобілізацію» – подвійний статус. «Закон про допомогу та реагування у разі катастроф». «Стратегія національної безпеки США». «Положення (регламенти) Національної гвардії». Закони штатів.	Подвійне підпорядкування, стандарти підготовки, єдиний координаційний орган, модель взаємодії з поліцією й іншими службами, гнучка система мобілізації, чіткий розподіл компетенцій, система заохочень.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Армійський резерв (<i>Army Reserve</i>) Діє по всій країні та на заморських територіях. 236 підрозділів у 206 містах. Склад: підрозділи нац. рівня, підрозділи регіонального рівня підрозділи, створені у співпраці з приватними компаніями. Чисельність близько 35000.	Елемент системи нац. безпеки, частина СВ ЗС і його резерв. Забезпечує мобілізацію і підсилює ЗС. Важлива функція – безпека заморських територій. Керівництво: МО, Головне управління політики безпеки. Місцеві адміністрації залучені до формування та фінансуванні частин і підрозділів. Залучаються приватні структури.	ТрО країни та заморських територій. Підсилення ЗС у конфліктах. Участь в операціях за кордоном, підготовка резерву, охорона правопорядку, цивільний захист, подолання надзвичайних ситуацій, стихійних лих, пошуково-рятувальні роботи, гідрографія, картографування; боротьба з наркотрафіком, підтримка місцевої влади. Взаємодія: ЗС, поліція, рятувальні служби, органи влади, структури безпеки заморських територій.	Закон «Про територіальні та резервні сили» – статус, мобілізація, права та обов'язки, взаємодія. «Закон про реформу оборони» – стандарти підготовки, соціальні гарантії та участь у бойових операціях. «Закон про Збройні Сили» – командування, управління та інтеграція з ЗС. «Документи політики Міністерства оборони: Майбутні резерви 2020, Інтегрований огляд» – розвиток, стратегія та взаємодія з цивільними структурами. Акти МО, «Королівські статuti армії» та внутрішні документи Армійського резерву. Закони заморських територій.	Трирівнева модель підрозділів, їх спеціалізація, залучення профільних приватних структур, зручна система підготовки, уніфікована система навчання, ефективний відбір, фінансування на місцевому рівні, залучення і інтеграція з приватними структурами; розподіл сил за рівнями; чіткі процедури оперативного та тактичного планування.
Федеративна Республіка Німеччина (<i>Territorial Defence Division</i>), Діють у всіх федеральних землях, за військово – адмін. устроєм. Дивізія у складі 6 полків, підрозділи підтримки, регіональні територіальні командування. Чисельність – змінна, 10% вільного найму, основу становить резервісти. Волонтерська військова служба внутрішньої безпеки у силах забезпечення ЗС, близько 9000 осіб. Залучені органи безпеки приватних	Компонент системи нац. безпеки, у складі СВ, орієнтована на європейську та колективну безпеку, підготовка країни і ЗС до збройних конфліктів, внутрішня оборона й резерв ЗС, участь у міжнародних програмах, забезпечення безпеки і захист політичних та економічних інтересів держави. Інтегровані у структуру ЗС і підпорядковані МО та командуванню територіальних операцій. Парламентський контроль, урядовий через Федерального канцлера та Федеральну раду безпеки, тісна	Військові та допоміжні функції. Мобілізація резерву, співпраця з НАТО, боротьба з гібридними й диверсійними загрозами і тероризмом, підтримка бойових частин, захист цивільного населення, протиповітряна оборона, попередження населення, надзвичайні ситуації, подолання стихійних лих, пандемії, забезпечення роботи транспорту, постачання і випуску продукції, допомога поліції та органам цивільного захисту, оборона критичної інфраструктури,	Конституція – положення щодо оборони держави, розгортання ЗС, повноваження. Закон «Про оборону» – структура та завдання ЗС. Закон «Про правовий статус солдатів» – передбачено службу у резерві. Закон «Про військову службу» – підготовка резерву. Закон «Про резервістів» – правовий статус резервістів ЗС. Закон «Про підвищення готовності резерву» – про умови служби в резерві. «Стратегія резерву». «Національна воєнна доктрина». Внутрішні акти Бундесверу, регламенти про резерв і волонтерську військову службу.	Модель дивізійної/корпусної структури. Запровадженні механізмів взаємодії ТрО з правоохоронними і спеціальними органами, силами цивільного захисту, місцевою владою та службами безпеки стратегічних приватних і державних компаній, висока готовність до гібридних загроз, захист критичної інфраструктури, оповіщенні

компаній.	координація з владою федеральних земель.	охорона об'єктів та комунікацій, взаємодія з службами безпеки, органами безпеки великих приватних компаній.		населення і участь в реагуванні на надзвичайні ситуації.
Французька республіка. На базі Збройних сил Франції, Національної жандармерії (Gendarmerie nationale), близько 155 000 осіб та Національної гвардії (резерву) (Garde Nationale) близько 77 000 осіб. Багаторівневість, оперативні командування, регіональні та департ. органи, підрозділи резерву та жандармерії, муніципальні резервні формування.	Центральний компонент національної безпеки. Основа державна юрисдикція, «ноу-хау», ідея «духу захисту». Забезпечує оборону території, громадську безпеку та мобілізаційні можливості держави. Керується МО та МВС, значна роль штабу ЗС і жандармерії. Широка інтеграція зі структурами цивільної безпеки та місцевого самоврядуванням.	Протидія тероризму та гібридним загрозам; охорона критичної інфраструктури, забезпечення громадського порядку, оперативне реагування на кризи, участь у локалізації стихійних лих; підтримка ЗС; мобілізація населення; захист урядових і стратегічних об'єктів. Взаємодія з поліцією, пожежно-рятувальними службами, муніципалітетами, громадськими організаціями.	Закон «Про національну оборону», «Білі книги» національної безпеки, нормативні акти про національний та оперативний резерв, акти про діяльність жандармерії та поліції, «Стратегії протидії тероризму та кіберзагрозам», регламенти щодо муніципального планування резервів та цивільної оборони.	Побудова інтегрованої системи оборони, взаємодія з поліцією та цивільним захистом. Створення місцевих резервних формувань. Розвиток гвардійського, військового, поліцейського компонента для захисту критичної інфраструктури та боротьби з тероризмом і гібридними загрозами. Підвищення ролі місцевого самоврядування в безпеці громад.
Фінляндська Республіка (Suomen tasavalta) 9 воєнних районів в яких сформовано 28 піхотних рот. Основа резервісти-добровольці на контрактній основі, Мобілізаційний ресурс біля 280000.	Частина оборонної політики та загальної системи нац. безпеки, складова ЗС. Забезпечує оцінку безпекового середовища, планування сил оборони, управління моб.можливостями. Керівництво через Департамент оборонної політики, відділи: оборонного співробітництва, національної оборони, дослідницький, науково-консультативна рада.	Підготовка мобілізаційних сил, забезпечення оборони держави, визначення кандидатів у професійні ЗС, підвищення бойової готовності, реагування на військові кризи, залучення новітніх і інформаційних технологій для ЗС, взаємодія зі ЗС, іншими силовими структурами, партнерами в Європі та США.	«Закон про Збройні сили» – регулює діяльність збройних сил країни, структуру, завдання, мобілізацію. «Закон про військовий обов'язок та призов» – визначає обов'язкову військову службу, мобілізацію, резерв і підготовку призовників. Зміни нормативної бази 2017 року для прискорення прийняття кризових рішень, мобілізації та дій в умовах воєнних загроз, різні механізми регулювання оборони.	Створення спеціалізованого, координаційного органу з територіальної оборони, посилення мобілізаційного резерву, модернізація озброєння та підготовки, посилення партнерства зі США та ЄС, підвищенні бойової готовності моб. сил.
Республіка Польща	Складова ЗС, невід'ємна частина	Підтримка регулярної армії,	«Концепція оборони Польщі», «Стратегія	Розширення участі

Війська ТрО (<i>Wojska Obrony Terytorialne</i>). П'ятий вил ЗС. Структура: 17 бригад, організовані за територіальним принципом та навчальний центр. Склад: професійні військовослужбовці і добровольці приблизно 35000 (план 53000),	потенціалу оборони та стримування, дублюють СВ. Головна ідея – захист та виживання цивільного населення. У мирний час – нагляд Керівництво президента і міністра національної оборони, у воєнний час – посилена роль Ради міністрів, Генеральний штаб. Легке озброєння.	оборонні заходи, незалежні операції, охорона критичної інфраструктури, антитерористичні та антикризові дії; пошуково-рятувальні операції, підготовка резерву, проведення інформаційних заходів, взаємодія з місцевим самоврядуванням.	національної безпеки», «Закон Про оборону Вітчизни», «Закон Про загальний обов'язок захисту Республіки Польща» Підзаконні акти МНО, що регулюють навчання, оснащення, співпрацю з іншими структурами, співпрацю з громадськими організаціями.	громадськості у підготовці до національного спротиву. Система взаємодії ВТО, органи влади, громади. Тренінги, залучення ветеранів, поширення ролі місцевого самоврядування.
Естонська Республіка Кайтселіт (<i>Kaitseliit</i>), Союз оборони Естонії, добровільна організація; три підрозділи: чоловіки, жінки, молодіжні організації, 17 дружин, до 20000 осіб.	Добровольча територіальна оборона, частина Сил оборони, підпорядкування МО, організована по військовому зразку, озброєна, регулярні тренування і посилена . військова підготовка.	Зміцнення патріотизму, обороноздатності країни, забезпечення швидкої мобілізації, безпека населення; організація військової підготовки; фізкультура і спорт; охорона об'єктів та посольств.	«Закон Про захист держави» – регулюють питання оборони та національної безпеки країни, загальну структуру захисту держави, сили оборони, а також діяльність у разі надзвичайних ситуацій, «Акт оборонного союзу» – статус, мета, завдання, структура, взаємодія, «Закон Про Сили оборони». Підзаконні акти МО, акти місцевого самоврядування.	Створення добровольчих і громадських організацій з високою боєготовністю , підготовка волонтерів для участі у ТрО та цивільному опорі, взаємодія МО з громадськими організаціями.
Литовська республіка Добровольчі сили національної оборони (<i>Krašto apsaugos savanorių pajėgos</i>), включає 5000 добровольців та 800 професійних контрактників, структуровані у 6 округів – батальйонів. Союз стрільців Литви (<i>Lietuvos šaulių sąjunga</i>), громадська воєнізована організація, близько 9000.	У складі СВ Литви, управляються об'єднаним штабом через командувача сухопутними військами. Формують резерв і здійснюють навчання резервістів для видів ЗС. Союз під керівництвом уряду, навчає громадянське населення самообороні та вести партизанську війну. Фінансується державою, має власну інфраструктуру для проведення зборів та тренувань.	Територіальна, колективна оборона, підготовка добровольців і резерву, міжнародні операції; охорона стратегічних об'єктів, підтримка під час надзвичайних ситуацій, партизанські дії та цивільна оборона, завдання підтримки органів правопорядку та органів самоврядування.	Закон «Про Добровольчу національну оборонну службу», визначає правовий статус, порядок проходження служби, користування зброєю, «Статут Союзу стрільців Литви» – регулює діяльність воєнізованої громадської організації, участь у підготовці населення до оборони та підтримці збройних сил. Акти МО.	Модель добровольчої служби, контрактна підготовка резервістів; інтеграція з професійними військами; участь у навчаннях та міжнародних операціях; взаємодія з місцевими органами влади. розвинута навчальна база.

Латвійська Республіка Земессардзе (Zemessardze), Національна гвардія, державна збройна організація, Складається з 4 бригад в кожному муніципалітеті, 18 батальйонів, професійний компонент біля 600, добровольців понад 10000, частина залучені в сили швидкого реагування. Молодіжна організація «Молода гвардія».	Основний сухопутний компонент ЗС, функції територіальної оборона, підтримка ЗС; підпорядкування Міністерству оборони, у складі Національних збройних сил і виконує як завдання в інтересах ЗС, так і громадські і поліцейські функції. Частина як резервні сили швидкого реагування, інша як національна гвардія.	Основними завданнями є підтримка підрозділів СВ, захист території в разі військової загрози та виконання бойової підтримки та бойового забезпечення ЗС, протитанкова боротьба, ППО, інженерні роботи; участь у міжнародних місіях. На своїй території, подолання надзвичайних ситуацій, охорона стратегічних об'єктів, громадський порядок. У разі війни чи агресії президент має розширені повноваження.	«Закон про національну безпеку» – обов'язок громадян захищати країну, передбачає затвердження «Концепції державної оборони», «План державної оборони». «Закон про службу національної оборони» – проходження служби, офіцерська програма резерву. «Концепція державної оборони Латвії» – принципи, пріоритети та заходи оборони держави в мирний час і в умовах загрози.	Створення професійних резервних сил, добровольчих формувань, удосконалення системи мобілізації резервістів, що дозволяє швидко реагувати на загрози, підготовка резервістів, навчання, тренування, забезпечити інтеграцію цивільних в загальну систему національного спротиву, залучення молоді.
---	---	---	--	--

Джерело: [10; 11; 12; 13; 14; 15]

Зазначену таблицю складено авторами на основі досліджень провідних українських науковців [10-15].

Необхідність реформування СТрО України є не тимчасовим рішенням, а прямим наслідком конституційного закріплення курсу на євроатлантичну інтеграцію. Це означає, що узгодження українського законодавства та оборонних практик із стандартами НАТО – обов'язок держави. Досвід повномасштабної війни з РФ довів життєву необхідність потужної, мобільної та добре інтегрованої системи територіальної оборони. Стаття підкреслює, що саме така система забезпечує «всенародний характер» оборони, стійкість держави та здатність протистояти як прямій, так і гібридній агресії. Ключовим є те, що НАТО не нав'язує єдиної моделі ТрО, а визнає її національною компетенцією. Однак, Альянс створює рамки для співпраці, стандартизації (через STANAG) та надає механізми підтримки (навчання, тренування,

планування, спільні програми, військово-фінансова допомога). Це дає Україні свободу маневру для створення власної, найбільш ефективної, в наших реаліях, моделі, запозичуючи найкращі практики альянсу. Аналіз досвіду країн НАТО показує, що СТрО не обмежуються суто військовими завданнями. Їх функціонування включає цивільну оборону, боротьбу з гібридними загрозами, охорону критичної інфраструктури, взаємодію з правоохоронцями та реагування на надзвичайні ситуації. Це вимагає комплексного адміністративно-правового регулювання, що виходить за межі суто військової сфери. Усі успішні моделі ТрО в НАТО (США, Великобританія, Німеччина, країни Балтії, Польща) базуються на взаємодії національних ЗС, потужній системі резерву, добровольчих формуваннях та громадських організаціях, місцевої влади. Це доводить необхідність створення в Україні продуманої системи взаємодії всіх складових ТрО: військовій, військово-цивільній та цивільній.

Спираючись на проведений короткий аналіз досвіду обраних країн НАТО, можна сформулювати конкретні перспективні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання СТрО ЗС України.

1. На наш погляд, корисним було опрацювання питання запровадження елементів «подвійного підпорядкування» за зразком США. Центральними державними органами влади та регіональними.

2. За прикладом Фінляндії, доцільно було би створити в структурі Міністерства оборони або Генерального штабу окремий департамент/управління з планування, розвитку та координації діяльності ТрО на всіх рівнях.

3. Потребує нормативного закріплення правового статусу ДФТГ та громадських організацій типу естонського «Кайтселійту» або литовського «Союзу стрільців», з визначенням місця в загальній системі оборони, механізмів фінансування та взаємодії з ЗСУ.

4. Потребує додаткового вивчення британська багаторівнева система резерву, що включає підрозділи національного, регіонального рівня та спеціалізовані формування, створені спільно з приватними компаніями.

5. На наш погляд доцільна розробити всебічну систему заохочень для резервістів та добровольців (пільги, гарантії, фінансові винагороди), подібно до німецької або американської моделей.

6. Потребує закріплення в законодавстві ролі СТрО у протидії кібератакам, пропаганді, тероризму, з розробкою відповідних протоколів взаємодії з СБУ, Національною поліцією та іншими спецслужбами за досвідом Франції, розмежування та координація дій СТрО з ДСНС у сценаріях ліквідації наслідків бойових дій, природних лих та техногенних катастроф.

7. Ми вважаємо, що необхідна розробка і введення в дію різних нормативних актів: накази, настанови, положення, концепції, доктрини, стратегія СТрО, які б врегульовували питання, які не врегулював Закон України «Про основи національного спротиву», або ухвалення окремого Закону України «Про територіальну оборону».

8. Доцільна розробка комплексу регламентів, наказів та інструкцій, що регулюють питання оперативного планування, підготовки, навчання, логістики та взаємодії, СТрО з урахуванням стандартів НАТО.

9. Доцільно дослідити досвід адміністративно-правового регулювання СТрО країн, які не входять до НАТО, йдуть власним шляхом, мають свій погляд на забезпечення власної безпеки. До таких країн, на наш погляд можливо віднести Ізраїль, Китай, Швейцарія, Індонезія, Австрія, Японія та інші.

10. Вбачається, що необхідно досліджувати систему ТрО і стан СТрО російської федерації і республіки білорусь.

Література

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України № 2680-VIII від 07.02.2019. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 8. Ст. 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021> (дата звернення: 24.11.2025).
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.11.2025).
4. Доктрина територіальної оборони України : Указ Президента України від 14.10.2021 № 556/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556/2021> (дата звернення: 24.11.2025).
5. Північноатлантичний договір (North Atlantic Treaty) від 04.04.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 24.11.2025).
6. Стратегічна концепція НАТО – 2022 (Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation) : затв. Мадридським самітом НАТО 29.06.2022. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept> (дата звернення: 24.11.2025).
7. За матеріалами презентації моделі «Системи інтегрованої оборони України», напрямок «Національний спротив», експертна група «Територіальна оборона» : лист ЗМОУ № 512/уд/1 від 04.03.2024.
8. Enhanced Forward Presence (посилення передової присутності НАТО). NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/strengthening-natos-eastern-flank> (дата звернення: 24.11.2025).

9. Щипанський П. В., Затинайко О. І., Павленко В. І. Визначення завдань територіальної оборони України з урахуванням історичних аспектів та досвіду держав-членів НАТО і ЄС. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень, Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2020. № 2(69). С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2020-2-69/122-126>

10. Калгушкіна Ю. Л. Адміністративно правове забезпечення територіальної оборони України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstream/123456789/17869/6/dysertatsiya_Bezeha_VV.pdf (дата звернення: 24.11.2025).

11. Мартинюк А. В. Адміністративно правове забезпечення виконання Національною гвардією України завдань з територіальної оборони : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/22948> (дата звернення: 24.11.2025).

12. Романський І. В. Адміністративно правові засади забезпечення територіальної оборони України органами місцевого самоврядування : дис. канд. юрид. наук ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ed3c998d-932c-4270-93c1-768b9d15cbc5> (дата звернення: 24.11.2025).

13. Янюк С. В. Механізми державного регулювання територіальної оборони України : дис. канд. наук ; Класичний приватний університет. Захист 03.07.2020. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100945> (дата звернення: 24.11.2025).

14. Олексюк Т. І. Адміністративно-правове забезпечення місцевими державними адміністраціями територіальної оборони в Україні : дис. канд./докт. ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23265> (дата звернення: 24.11.2025).

15. Ярмола С. О. Територіальна оборона в механізмі захисту Української держави: загальнотеоретичне дослідження : дис. канд. юрид. наук ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23391> (дата звернення: 24.11.2025).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Zakon Ukrainy № 2680-VIII vid 07.02.2019 «Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povnopravnoho chlenstva Ukrainy v Yevropeiskoho Soiuzu ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dogovoru)» [Law of Ukraine on amendments to the Constitution of Ukraine regarding the strategic course of the state to join the EU and NATO]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 8, p. 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> [in Ukrainian].

2. President of Ukraine. (2021). Stratehiia voiennoi bezpeky Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.03.2021 № 121/2021 [Military Security Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254к/96-VR [Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].

4. President of Ukraine. (2021). Doktryna terytorialnoi oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.10.2021 № 556/2021 [Doctrine of Territorial Defense of Ukraine: Decree of the President of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556/2021> [in Ukrainian].

5. North Atlantic Treaty. (1949). Pivnichnoatlantychnyi dogovir (North Atlantic Treaty) vid 04.04.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055
6. NATO. (2022). Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation: zatv. Madridskym samitom NATO 29.06.2022 [Strategic Concept for NATO]. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept>
7. ZMOU Expert Group "Territorial Defense". (2024). Za materialamy prezentatsii modeli «Systemy intehrovanoi oborony Ukrainy», napriamok «Natsionalnyi sprytnist», lyst № 512/ud/1 vid 04.03.2024 [Materials of the Integrated Defense System of Ukraine, National Resistance Direction]. [in Ukrainian].
8. NATO. (n.d.). Enhanced Forward Presence (posylennia peredovoi prysutnosti NATO) URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/strengthening-natos-eastern-flank>
9. Shchypanskyi, P.V., Zatynaiko, O.I., Pavlenko, V.I. (2020). Vyznachennia zavdan terytorialnoi oborony Ukrainy z urakhuvanniam istorychnykh aspektiv ta dosvidu derzhav-chleniv NATO i YEES [Defining the tasks of Ukraine's territorial defense considering historical aspects and NATO/EU experience]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen, Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho*. № 2(69), Pp. 122–126. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2020-2-69/122-126> [in Ukrainian].
10. Kalhushkina, Y.L. (n.d.). Administratyvno-prave zabezpechennia terytorialnoi oborony Ukrainy [Administrative and legal support of territorial defense in Ukraine]: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstream/123456789/17869/6/dysertatsiya_Bezeha_VV.pdf [in Ukrainian].

11. Martyniuk, A.V. (2024). Administratyvno-prave zabezpechennia vykonannia Natsionalnoiu hvardiieiu Ukrainy zavdan z terytorialnoi oborony [Administrative and legal support of territorial defense tasks by the National Guard of Ukraine]: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.07. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/22948> [in Ukrainian].

12. Romanskyi, I.V. (2023). Administratyvno-pravi zasady zabezpechennia terytorialnoi oborony Ukrainy orhanamy mistsevoho samovriaduvannia [Administrative-legal principles of ensuring territorial defense by local government bodies in Ukraine]: dys. kand. yuryd. nauk. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ed3c998d-932c-4270-93c1-768b9d15cbc5> [in Ukrainian].

13. Yaniuk, S.V. (2020). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання terytorialnoi oborony Ukrainy [Mechanisms of state regulation of territorial defense in Ukraine]: dys. kand. nauk. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100945> [in Ukrainian].

14. Oleksiuk, T.I. (2024). Administratyvno-prave zabezpechennia mistsevymy derzhavnymy administratsiiamy terytorialnoi oborony v Ukraini [Administrative and legal support of territorial defense by local state administrations in Ukraine]: dys. kand./dokt. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23265> [in Ukrainian].

15. Yarmola, S.O. (2024). Terytorialna oborona v mekhanizmi zakhystu Ukrainskoi derzhavy: zahalnoteoretychne doslidzhennia [Territorial defense in the mechanism of protection of the Ukrainian state: general theoretical research]: dys. kand. yuryd. nauk. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/23391> [in Ukrainian].